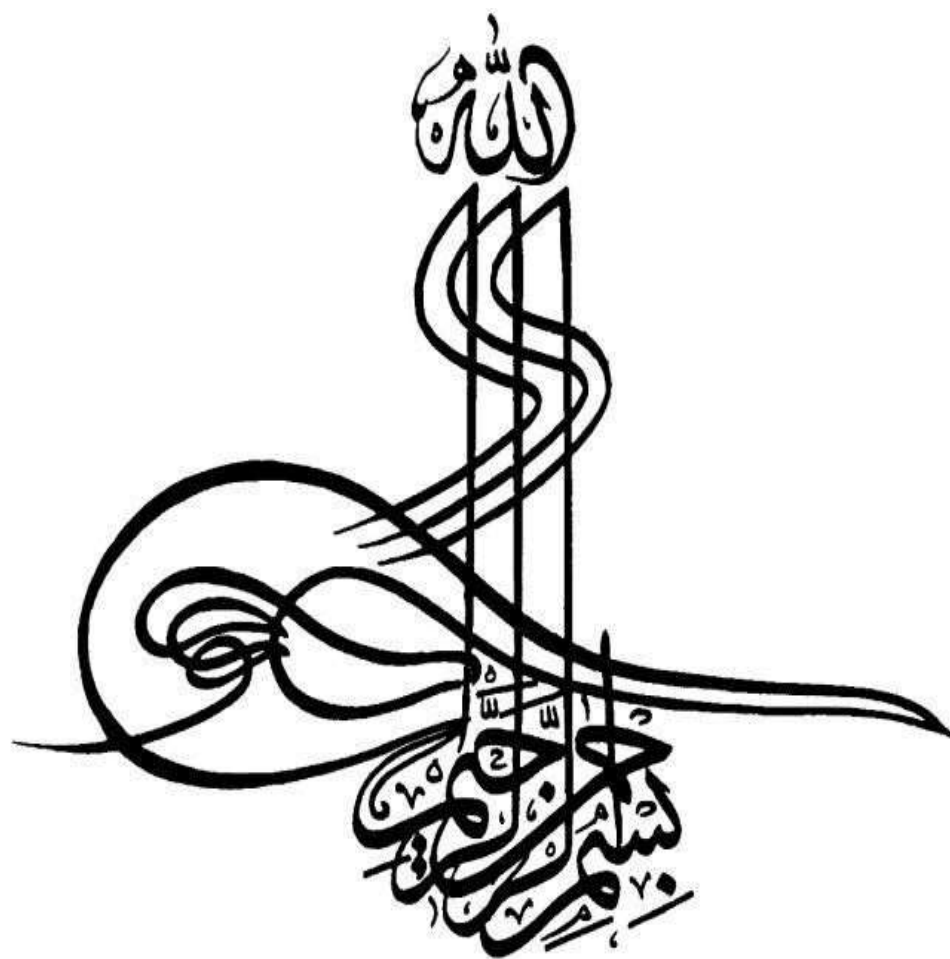

عنوان تحقیق: نقش زنان در ایجاد روحیه معنوی در خانواده

نام طلبه: فاطمه رضاخانلو

استاد: سرکار خانم کرمی

حوزه علمیه صدیقه طاهره (س) شهرستان غرق آباد

نقش زنان در ایجاد روحیه معنوی در خانواده

چکیده:

زنان در خانه و خانواده برای ایجاد روحیه معنوی چه نقشی ایفا میکنند، بررسی این پرسش که بصورت توصیفی -تحلیلی انجام شده است نشان میدهد که، زنان در خانه نقش و جایگاه مدیریتی را بعهدہ دارند که به آنان این امکان را میدهد که کل خانواده را به سمت ایجاد روحیه‌ای معنوی و سالم رهنمون شوند. این امر از طرق زیر توسط زنان رنگ واقعیت بخود میگیرد؛ زنان بعلت آنکه سرپرستی معیشتی و هزینه کرد اقتصادی و نیز مدیریت درون خانواده را بعهدہ میگیرند میتوانند با روحیه قناعت ورزی و اعتدال موجب آسایش خیال اعضا، و پرهیز از رقابتهای ناپسند در مصرف گرایی، موجب آسایش خیال شوهر و فرزندان و نیز هرچه دلپذیر شدن زندگی گردند. اما مهمتر از بخش مربوط به مدیریت اقتصادی، مدیریت عاطفی زن در خانه و خانواده است که موجب میگردد زن کانون و محور عاطفی در خانه در شرایط دشوار و سخت زندگی باشد چه برای شوهر و چه فرزندان، زن با تزریق امید، و آرامش خیال سبب آسایش روانی و بهداشت روان میگردد که برای رشد هر خانواده‌ای ضروری است. در مجموع زن کانونی است که با کارویژه‌ها و انجام اقدامات مختلف در حوزه اقتصادی یا عاطفی سبب میگردد جامعه‌ای سالم و بالنده شکل گیرد.

کلیدواژه:

زن، معنویت، خانواده، نقش، سلامت

مقدمه

خانواده عبارتست از مرد و زنی که بنیان خانواده را تشکیل میدهند، خانواده نهاد کهنی است که قدمت آن به درازای تاریخ حضور انسان در کره ی خاکی میرسد. خانواده نهادی جهانی است که در تمامی قاره ها، فرهنگها، زبانها و نژادها مشترک بوده و صرفاً در جزییات باهمدیگر تفاوت دارد. در هر خانواده ای برای آنکه خانواده بتواند به درستی به بقای خود ادامه داده و نسل اندر نسل تداوم و گسترش یابد میبایست هر یک از اعضای خانواده به وظایف محوله به درستی عمل نمایند. وظایفی که سوهر، همسر، پدر، مادر، فرزندان و سایر اعضا انجام میدهند گونه های متفاوت و متعددی دارد. و متقابلاً هر یک از اعضا دارای حقوقی نیز هستند. انجام وظایف توسط اعضای خانواده کارکردها و نتایج متعدد مادی و معنوی دارد. در دوران معاصر که دوران مدرن نامیده میشود، بر اثر تغییرات متعدد و ژرفی که در ابعاد مختلف زندگی فردی و جمعی انسانها بوجود آمده است، مانند، شهرگرایی، صنعتی شدن شهرها و روستاها، فراگیری آموزش، گسترش ارتباطات و حمل و نقل بویژه ارتباطات تکنولوژیک رسانه ای، حضور هردم فزاینده ی فضا مجازی، و جهانی شدن اقتصاد، فرهنگ و سیاست، موجب گردیده خانواده بسیاری از کارکردهای خود را از دست داده و کارکردهای آن به دیگر نهادها همچون آموزش و پرورش، نظام بهداشت و مراقبت، دانشهای روانشناسی، روانکاو و مشاوره، رسانه های جمعی و دیگر بخشهای خدماتی و رفاهی از جمله دولت سپرده شده است. تغییر نهاد خانواده سبب تغییر وظایف زنان گردیده است، حتی در جوامع اسلامی که خانواده در آن نقش محوری دارد نیز تین تغییرات محسوس است بخصوص از منظر اسلامی که زنان در آن نقش مهم و مرکزی داشته و کارکردهای مهم مادی و معنوی در جهت بقا و رشد خانواده ایفا میکنند. اما پرسش این است که زنان چه نقشی در ایجاد روحیه معنوی در خانواده ایفا میکنند؟ این جستار با استفاده از روش تحلیلی و توصیفی با هدف دستیابی به کارویژه های معنوی زنان در خانواده صورت میگیرد، زیرا اگرچه در این حوزه و قلمرو مطالعات فراوانی صورت گرفته است با اینحال در رابطه با نقش زنان در ایجاد روحیه معنوی مطالعات زیادی صورت نگرفته است.

مفهوم شناسی

پیش از ورود به بحث میبایست نظری و گذری بر برخی از مفاهیم بنیانی مقاله داشته باشیم زیرا به رغم استفاده مکرر از این مفاهیم دیگر مجالی برای سخن گفتن از آن به نحو مفهومی نخواهیم داشت.

خانواده

صاحب نظران علوم اجتماعی تعاریف متعددی از خانواده ارائه کرده اند از جمله می توان به موارد زیر اشاره کرد. خانواده عبارت است از شرکت کم و بیش پایدار با فرزند یا بدون فرزند.^۱ خانواده پدیده ای تاریخی و واحدی اجتماعی است که واجد خصایص گروه یا نهاد است.^۲ خانواده سازمان اجتماعی محدود و نهاد سازنده ای است که از طریق ازدواج که قراردادی اجتماعی است، تشکیل می شود.^۳ در مکتب اسلام، خانواده متشکل از چند فرد است و دارای شخصیت مدنی حقوقی و معنوی است که بر اساس نکاح (عقدی که ارتباط یا مشروعیت ارتباط زن و مرد را معین می سازد) پدید می آید^۴ بر این اساس، خانواده در اسلام دارای ویژگی های خاص است که عبارتند از:

- دوام و پایداری نسبی است که وجود افراد متفاوت در آن مفروض بوده و وظایف مشترک و گوناگون بین افراد آن وجود دارد و نیز حقوق متقابل افراد آن نسبت به یکدیگر، نیز گفتنی است که در خانواده داشتن اهداف معین و منافع مشترک توصیه شده که شکل گیری آن مطابق مبانی مذهبی است.^۵

نقش های مدیریتی زن با توجه به کارکردهای خانواده

مدیریت به معنای هدایت و به کارگیری مؤثر منابع انسانی و امکانات مادی برای تحقق اهداف نهادها است. مدیریت درست در تداوم، استمرار و موفقیت نهاد خانواده که اصلی ترین نهاد جامعه است، بسیار تأثیرگذار است و زنان که پایه و رکن اصلی این نهاد گرانمایه را تشکیل می دهند با توجه به شاخصه های وجودی شان که خداوند متعال در آنان قرار داده است، نقش مهم و حیاتی در رشد، بالندگی و پیشرفت این نهاد را به عهده دارند که به تبع آن جامعه نیز از این رشد و بالندگی برخوردار می شود.

پیامبر گرامی (ص) زن شایسته و صالح را که نقش خویش را به خوبی ایفا می کند، یکی از کارگزاران خداوند بر روی زمین معرفی می نماید. مردی به خدمت رسول خدا (ص) آمد و عرض کرد: من همسری

^۱ ساموئل، ۱۳۴۱، ۲۲۶.

^۲ آریانپور، ۱۳۸۰، ۳۴۲.

^۳ فرجاد، ۱۳۵۵، ۱۱.

^۴ قائمی، ۱۳۸۶، ۱۹.

^۵ صافی، ۱۳۸۰، ۱۱۱.

دارم که وقتی داخل منزل می‌شوم به استقبال من می‌آید و آنگاه که خارج می‌شوم، مرا مشایعت می‌کند و هنگامی که مرا غمگین می‌بیند به من می‌گوید: چه چیز باعث ناراحتی شما شده است. اگر برای درآمد و خرج منزل ناراحت هستی، که تأمین آن به عهده خداوند است و اگر غم و اندوهت به خاطر امر آخرت هست، خداوند اهتمام و غمت را زیاد کند. پیامبر (ص) فرمود: «ان الله عمالاً و هذه من عماله لها نصف اجر شهيد؛ همانا برای خداوند کارگزارانی است و این زن در زمره کارگزاران اوست او نصف پاداش شهید را داراست»^۶

در این سخن کوتاه به تحلیل و بررسی زمینه‌های مدیریتی زن در بخش‌های گوناگون می‌پردازیم.

ب) مدیریت اقتصادی/معیشتی زن

تأمین و اداره اقتصادی خانواده، همچون پرداخت هزینه خوراک زن و فرزندان (نفقه)، جامه و نیازهایی مانند مسکن، درمان و بهداشت، نیازهای رفاهی و روحی همه بر عهده پدر خانواده است؛ این هزینه را اسلام به دودسته ضروریات و نیازهای درجه‌دو تقسیم می‌کند که بخش اول، جزو حقوق مسلم قانونی زن و فرزند و اعضای خانواده است و ترک آن علاوه بر غضب خداوند، دارای ضمانت اجرای قانونی و قضایی است. بخش دوم را حقوقدانان مسلمان، مستحبات می‌نامند که همچون تفریحات سالم، مسافرت و ...، اگرچه ترک آن ضمانت اجرائی قضایی ندارد، ولی کاملاً ترجیح دارد. به هر صورت، مرد برای آنکه بتواند این هزینه‌ها را بپردازد، بایستی دارای کار و درآمد باشد.^۷

پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: آن کسی که برای رفع نیاز اهل و عیال و تأمین معاش خانواده تلاش می‌کند، همانند جهادگر در راه خداست (الكاد علی عیاله کالمجاهد فی سبیل الله).^۸

زنان در گذشته و حال نقش قابل توجهی در تولید و افزایش درآمد و بهبود اقتصاد خانواده داشته و دارند، اما از مهم‌ترین سیاست‌گذاری‌ها در محیط خانه و خانواده، سیاست‌گذاری در نحوه توزیع و مصرف درآمد خانواده است؛ امروزه زنان، به‌ویژه در شهرها در مورد توزیع و نحوه هزینه درآمد خانواده، نقش عمده‌تری را به عهده دارند؛ زیرا در موارد زیادی مردان، این مسئولیت را به زنان واگذار کرده‌اند.^۹

^۶ طبرسی، ۱۴۱۲ هـ.ق، ۲: ۳۲

^۷ نوابی نژاد، ۱۳۸۰، ص ۱۰۱.

^۸ حر عاملی، ۱۴۰۹ هـ.ق، ۱۷: ۶۴

^۹ نوابی نژاد، ۱۳۸۰، ص ۳۴.

آن جا كه رسول خدا (صلی الله علیه وآله) رازی را با یکی از همسرانش در میان نهاد و او آن راز را برای یکی دیگر از زنان افشا کرد، خداوند متعال، ضمن برخورد شدید با آنان، خاطر نشان ساخت كه اگر به این توطئه ادامه دهند و با فاش كردن اسرار آن بزرگوار در پی ضربه زدن به شخصیت او برآیند، آن حضرت آنان را طلاق می دهد و همسرانی اختیار خواهد كرد كه غمخوار و رازدار رسول خدا (صلی الله علیه وآله) باشند. قرآن کریم عمل زشت افشای اسرار رسول خدا را تا آن جا ناپسند دانست كه در پایان همین سوره با اشاره به داستان خیانت^{۲۱} همسران نوح و لوط به این بندگان شایسته الهی، رفتار ناپسند همسران پیامبر را با خیانت آن زنان مقایسه كرد و با تعریض به آنان فهماند كه ارتباط با رسول خدا مانع عذاب خدا نخواهد شد.

«ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَأَتَ نُوحٍ وَ امْرَأَتَ لُوطٍ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحِينَ فَخَانَتَاهُمَا فَلَمْ يُغْنِ عَنْهُمَا مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَقِيلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدَّاخِلِينَ».^{۲۲}

خداوند درباره کافران مثلی می زند و آن همسر نوح است و همسر لوط كه در حباله دو بنده از بندگان شایسته ما بودند، سپس به ایشان خیانت كردند و آن دو (پیامبر) در برابر امر (و عذاب) الهی چیزی را از آنان باز نداشتند و [به آن دو زن] گفته شود: همراه سایر وارد شوندگان وارد جهنم شوید.

نتیجه گیری

خانواده، قدیمی ترین و فراگیرترین نهادی است كه در تمام جوامع بشری با الگوهای مختلف وجود داشته و کارکردهای فراوانی دارد؛ یکی از مهم ترین کارکردهای نهاد خانواده، فرآیند «جامعه پذیری» و نظام کنترل اجتماعی است. خانواده به عنوان سلول های تشکیل دهنده پیکر جامعه، اگر سالم و کارآمد باشد، سلامتی و سعادت جامعه را در پی دارد و اگر متزلزل و متلاشی باشد، به مثابه سلول های سرطانی است و پیکره جامعه را دچار هرج و مرج و بی نظمی می کند.^{۲۳}

^{۲۲} تحریم/ ۱۰.

^{۲۳} عربی، ۱۳۸۶، ۱: ۲۰۵.

جامعه‌پذیری از مهم‌ترین کارکردهای نهاد خانواده است که از طریق آن، فرد نگرش‌ها و رفتارهای مناسب با فرهنگ خود را می‌آموزد؛ در این میان مدیریت زن با توجه به نقش‌های همسری و مادری در خانواده برای شکل‌گیری صحیح شخصیت فرزندان و همسر نقشی بی‌بدیل است.

او به قوه عشق و محبت بر دل‌ها نفوذ می‌کند تا آن حد که می‌توان گفت: هیچ‌چیز به‌اندازه مادر در تربیت و تشکیل ساختمان روحی افراد خانواده مؤثر نیست. زن در نقش مادری، طفل را نه ماه در رحم و دو سال در آغوش حمایت می‌کند. نقطه آغازین سعادت و یا شقاوت انسان‌ها محیطی است که مادر رکن اساسی آن محسوب می‌شود؛ از این جهت کودک مانند مومی است که در میان دستان قدرتمند مادر قابلیت تبدیل به هر شکل را دارد.^{۲۴} بانوی خانه، الگوی رفتار برای خانواده است. از طریق اوست که شخصیت کودکان رنگ می‌گیرد و پایه‌های اخلاقی و رفتاری کودک گذارده می‌شود. در خانه‌ای که مادر بی‌بندوبار، بداخلاق و خشن باشد، امکان داشتن فرزند متعادل بسیار اندک است.^{۲۵} زن در نقش همسری خود نیز دارای بیشترین سهم در مدیریت و اداره خانواده است که این مدیریت هم جنبه عاطفی و روانی دارد و هم در اداره امور جاری منزل دخیل است.

زن در نقش همسری فردی است اجتماعی، دوستدار شوهر که خود را مکلف به نیکی نسبت به او می‌داند، وظیفه او خوش‌رفتاری، خوش‌خلقی و دلجویی از همسر است و از همه فرصت‌ها برای وصول به این هدف سود می‌جوید. بانوی مسلمان شریک زندگی شوهر است. او در نقش همسری مهربان که در برابر مشکلات و دشواری‌های زندگی همسرش را آرامش و تسکین می‌بخشد و سبب می‌شود که سختی‌های حاصل از برخورد با افراد جامعه و مشکلات زندگی برای او قابل تحمل شود.^{۲۶}

در روایتی از پیامبر اکرم (ص) نقل شده است: «الا کلکم راع و کلکم مسئول عن رعیتة ... فامرئہ راعیہ علی اهل بیت بعلاها و ولده و هی مسئوله عنهم، الا فکلکم راع و کلکم مسئول عن رعیتة؛ بدانید همه شما نگهبانید (حافظ مصالح) و همه شما در برابر کسانی که حافظ آنان هستید مسئولید ... زن نیز حافظ مصالح خانواده شوهر و فرزندان اوست و در برابر آنان مسئول است؛ بدانید همه شما نگهبانید (حافظ مصالح) و همه شما در برابر کسانی که مأمور نگهبانی آنها هستید مسئولید»^{۲۷}

^{۲۴} حسینی، ۱۳۸۳، ۲۶۳

^{۲۵} قائمی، ۱۳۸۶، ۱۱۴

^{۲۶} قائمی، ۱۳۸۶، ۱۰

^{۲۷} مکارم شیرازی، ۱۳۸۰، ۲۴: ۲۹۴

این روایت به صراحت نقش مهم زنان در حفظ خانواده و مصلحت افراد آن را مشخص می‌کند. زنان می‌توانند با بهره‌گیری از شیوه‌های مناسب و مؤثر مدیریت، از منابع مادی که در اختیار خانواده است، به‌خوبی استفاده کنند، باعث رفع نیازهای طبیعی و فطری افراد خانواده شوند تا خانواده استحکام بیشتری پیدا کند که ثمره وجود چنین خانواده‌هایی، جامعه‌ای سالم و پویا خواهد بود؛ چراکه خانواده خشت زیربنایی جامعه است و نقش عمده‌ای در ساختن جامعه‌ای سالم و نیرومند دارد.

منابع:

قرآن مجید.

۱. آریانپور، امیرحسین، ۱۳۸۰، زمینه جامعه‌شناسی، تهران: گسترده.
۲. آمدی، عبدالواحد بن محمد، ۱۴۱۳ هـ ق، *غررالحکم و دررالکلم*، قم: دفتر تبلیغات اسلامی.
۳. احمدیان، ابراهیم، ۱۳۸۵، *نهج الفصاحه*، چاپ اول، قم: انتشارات گلستان ادب.
۴. تاجیک اسماعیلی، عزیز الله، ۱۳۸۰، *تعاذل و استحکام خانواده*، کتاب اول آموزش خانواده، تهران: انتشارات انجمن اولیاء و مربیان.
۵. توکلی، عبدالله، ۱۳۸۳، *اصول و مبانی مدیریت*، چاپ اول، قم: پژوهشکده تحقیقات اسلامی نمایندگی ولی فقیه در سپاه.
۶. جمشیدی، اسدالله و دیگران، ۱۳۸۵، *جستاری در هستی‌شناسی زن*، قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
۷. جوادی آملی، عبدالله، ۱۳۷۴، *زن در آینه جمال و جلال*، قم: مرکز نشر فرهنگی اسرا.
۸. حر عاملی، محمد بن حسن، ۱۴۰۹ هـ ق، *وسایل الشیعه*، ۳۰ جلد، چاپ اول، قم: مؤسسه آل البیت علیهم السلام.
۹. دهخدا، علی‌اکبر، ۱۳۷۷، *لغتنامه دهخدا*، چاپ دوم، تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
۱۰. حسینی، نعمت‌الله، ۱۳۸۳، *آئینه خانواده*، قم: عصر انقلاب.

۱۱. خامنه‌ای، محمد، ۱۳۷۹، «زن، خانواده و اسلام»، فصلنامه کتاب نقد، ش ۱۷.
۱۲. خمینی، روح‌الله، ۱۳۶۸، سیمای زن در کلام امام خمینی، «پیام به مناسبت میلاد حضرت فاطمه و روز زن (۲۸ / ۱ / ۶۱)»، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۱۳. سادات، محمدعلی، ۱۳۶۱، خصوصیات روح زن، چاپ سوم، تهران: انتشارات نهضت زنان مسلمان.
۱۴. ساموئل، کینگ، ۱۳۴۱، جامعه‌شناسی، ترجمه شفق همدانی، تهران: امیرکبیر.
۱۵. سجادی، احمد، ۱۳۸۰، «قوامیت مردان بر زنان»، فصلنامه پژوهش‌های قرآنی، ش ۲۶-۲۵.
۱۶. صافی، احمد، ۱۳۸۰، اهداف و انگیزه‌های ازدواج و تشکیل خانواده (آموزش خانواده، کتاب اول)، تهران: انجمن اولیاء و مربیان.
۱۷. طباطبایی، محمدحسین، ۱۳۹۳ هـ.ق، المیزان فی تفسیر القرآن، ۲۰ جلد، چاپ دوم، بیروت: موسسه الاعلمی للمطبوعات.
۱۸. طبرسی، حسن بن فضل، ۱۴۱۲ هـ.ق، مکارم الاخلاق، قم، انتشارات شریف رضی.
۱۹. عربی، حسین‌علی، «نقش نهاد خانواده در کاهش انحرافات و آسیب‌های اجتماعی»، مجموعه مقالات تقویت نظام خانواده و آسیب‌شناسی آن، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
۲۰. فرجاد، محمدحسین، ۱۳۵۵، مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی و سیر تحول و تکامل جامعه، تهران: نشر همراه.
۲۱. قائمی، علی، ۱۳۸۶، نقش مادر در تربیت، تهران: امیری.
۲۲. کتاب اول آموزش خانواده، اهداف و انگیزه‌های ازدواج و تشکیل خانواده، ۱۳۸۰، تهران: انتشارات انجمن اولیاء و مربیان.
۲۳. کلینی، محمد بن یعقوب، ۱۴۲۹ هـ.ق، فروع کافی، ۱۵ جلد، چاپ اول، قم: دار الحدیث للطباعة و النشر.

۲۴. مجلسی، محمد باقر، ۱۴۱۰ هـ ق، بحار الانوار، ۳۳ جلد، چاپ اول، بیروت: مؤسسه الطبع و النشر.
۲۵. محمدی ری شهری، محمد، ۱۴۲۲ هـ ق، منتخب میزان الحکمه، چاپ اول، قم: دارالحديث.
۲۶. مصطفوی، حسن، ۱۴۰۲ هـ ق، التحقيق فی کلمات القرآن الکریم، ۱۴ جلد، تهران: مرکز الكتاب للترجمة و النشر.
۲۷. مطهری، مرتضی، ۱۳۷۴، نظام حقوق زن در اسلام، قم: صدرا.
۲۸. مکارم شیرازی، ناصر، ۱۳۸۰، تفسیر نمونه، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۲۹. نراقی، احمد، ۱۳۶۲، معراج السعاده، تهران: امین و رشیدی.
۳۰. نوابی نژاد، شکوه، ۱۳۸۰، بهداشت روانی خانواده، کتاب دوم آموزش خانواده، تهران: انجمن اولیاء و مربیان.
۳۱. نوری، میرزا حسین، ۱۴۰۸ هـ ق، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، ۱۸ جلد، چاپ اول، بیروت، مؤسسه آل البيت علیهم السلام.
۳۲. هاشمی، حسین، ۱۳۸۰، «مبانی و معیارهای رفتار با زن»، فصلنامه پژوهش‌های قرآنی، ش ۲۶.
۳۳. هاشمی رکاوندی، مجتبی، ۱۳۷۴، تربیت و شخصیت / انسانی، قم: دفتر تبلیغات.
۳۴. هاشمی رکاوندی، مجتبی، ۱۳۷۸، مقدمه / یبروان شناسی زبان‌گرشعلمی - اسلامی، چاپ دوم، تهران: شفق.